

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ*

του Νέστορα Ε. Κουράκη

Καθηγητή Νομικής Σχολής Παν/μίου Αθηνών

1. Μετά τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο και ιδίως από την εποχή της δεκαετίας του '60, ορισμένες κοινωνικές εξελίξεις, όπως τα γεγονότα του Μαΐου 1968 και το γενικότερο κύμα αμφισβήτησης που επικράτησε έκτοτε, έφεραν στο προσκήνιο νέες, «ανορθόδοξες» κοινωνιολογικές θεωρίες (κυρίως τη θεωρία των συγκρούσεων στη θέση της παραδοσιακής «λειτουργιστικής» θεωρίας) και ευνόησαν στην εγκληματολογία τάσεις για μια καινούρια θεώρηση των συναφών προβλημάτων. Οι τάσεις αυτές, παρά τις μεταξύ τους διαφορές, θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν κάτω από τον γενικό όρο «νεωτεριστική» εγκληματολογία (new Criminology, radical Criminology, social reaction approach), σε αντιδιαστολή με την «παραδοσιακή».

Οι βασικές θέσεις της νεωτεριστικής εγκληματολογίας αποτέλεσαν αντικείμενο μελέτης και στην ελληνική βιβλιογραφία ήδη από το 1979¹. Στις

* Πρώτη δημοσίευση: περ. Αρμενόπουλος, ΛΗ΄ 1985, 924-928.

¹ Βλ. ιδίως *Ηλ. Δασκαλάκη*, Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, εφημ. «Το Βήμα» της 12.8. 1979, σελ. 7 και ήδη *του ίδιου*, Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης, Αθήνα -Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985. *Α. Θανοπούλου-Σιγάλα*, Εγκληματολογία: μια επιστήμη για επανεξέταση, στη «Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών», τευχ. 36-37, 1979, 300-316. *Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, Παραδόσεις Εγκληματολογίας, τ. α΄, Αθήνα (Α. Ν. Σάκκουλας) 1979, 187 επ. και *της ίδιας*, Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Μέρος α΄, Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 1984, 45 επ.. *Στ. Αλεξιάδη*, Εγκληματολογία, Θεσσαλονίκη (εκδ. Σάκκουλα) 1989³, 144 επ.. *Α. Μαργαρίτη / Ν. Παρασκευόπουλου*, Ποινολογία, Θεσσαλονίκη (εκδ. Σάκκουλα) 1995⁴, 39 επ.. *Κ. Δ. Σπινέλλη*, Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, τ. α΄, Αθήνα -Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985, 22 επ.. *Ι. Φαρσεδάκη*, Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων, Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 1985, 119 επ.. *Γ. Πανούση*, Οι

αναπτύξεις που ακολουθούν θα επιχειρηθεί επομένως όχι η εκ νέου ανάλυση των κατευθύνσεων αυτών, αλλ' απλώς η σύντομη παρουσίασή τους, στο μέτρο που αυτό απαιτείται για την αντιπαράθεση τους με τις θέσεις της παραδοσιακής εγκληματολογίας και για την περαιτέρω κριτική αξιολόγησή τους².

Τι το καινούριο λοιπόν προσφέρει η νέα αυτή θεώρηση; Μολονότι μεταξύ των υποστηρικτών της (H. Becker, E. Lemert, E. Goffman, K. Erikson, J. Kitsuse, R. Quinney, E. M. Schur, F. Sack, Ph. Robert κ.ά.)³ διατυπώνονται ποικίλες ειδικότερες υποθέσεις, η κεντρική κατεύθυνση είναι κοινή: Οι ρίζες της εγκληματικής συμπεριφοράς θα πρέπει κατ' αρχήν να αναζητηθούν όχι στον εγκληματία, αλλά στην ίδια την κοινωνία, στις εγκληματογόνες δομές της και στον τρόπο με τον οποίο αυτή αντιδρά και χαρακτηρίζει ένα άτομο ως αφύσικο ή εγκληματικό, προδικάζοντας έτσι την παραπέρα εξέλιξή του. Δεν ενδιαφέρει λοιπόν η μετάβαση στην εγκληματική πράξη (*passage à l' acte*),

κοινωνικές σχέσεις ως αναγκαίοι όροι της εγκληματογένεσης, Αθήνα - Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985, 179 επ.

² Για όσα ακολουθούν βλ. ιδίως: *I. Taylor / P. Walton / J. Young*, *The new Criminology: for a social theory of deviance*, London-Boston (Routledge and Kegan Paul) 1973· *Ph. Robert*, *La sociologie entre une criminologie de passage à l' acte et une criminologie de réaction sociale*, στην *Année Sociologique* 1973, 441-504· *W. J. Chambliss*, *Functional and Conflict Theories of Crime*, στο *Module 17* (1974) 1-23 και *του ιδίου*, *The political economy of crime: a comparative study of Nigeria and the USA*, στο συλλογικό τόμο των *I. Taylor / P. Walton / J. Young*, *Critical Criminology*, London-Boston (Routledge and Kegan Paul) 1975, 167-179· *C. Debuyst*, *La mise en cause de la psychologie criminelle et de son objet*, στη *Revue de Droit pénal et de Criminologie* 55 (1974-1975), 845-870· *Kl. Sessar*, *Moderne Tendenzen in der deutschen Kriminologie*, στην *Österreichische Juristen-Zeitung* 30 (1975) 59-65· *F. Sack*, *Probleme der Kriminalsoziologie*, στο συλλογικό έργο *R. König* (Hrsg.), *Handbuch der empirischen Sozialforschung*, τ. 12, Stuttgart (F. Enke) 1978² (1969¹), 192-492.

³ Μια επιλογή από τα σημαντικότερα κείμενα υποστηρικτών αυτής της νέας θεώρησης υπάρχει π.χ. στα συλλογικά έργα που έχουν εκδώσει οι: *R. S. Denisoff / G. H. Mc Caghy*, *Deviance, Conflict and Criminality*, Chicago - New York - San Francisco - London (Rand Mc Nally) 1973· *E. Rubington / M. S. Weinberg*, *Deviance: The internationalist perspective*, New York (Mac Millan) 1978³ (1968¹)· *Kl. Lüderssen / F. Sack*, *Seminar: Abweichendes Verhalten, I: Die selektiven Normen der Gesellschaft*, Frankfurt a. M. (Suhrkamp stw 84), 1974. Για τις επιμέρους διαφορές στις τάσεις της νέας θεώρησης πρβλ. *M. Spector / G. Casadamont*, *Profils épistemologiques en Criminologie comparée*, εις: *Déviance et Société* 2 (1978) 349-364 και *I. Φαρσεδάκη*, *Ανακριτική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 1984, 16 επ.

αλλ' η κοινωνική αντίδραση σ' αυτήν (réaction sociale). Και δεν είναι κανείς εγκληματίας, κατά την άποψη αυτή, διότι τελεί μια αξιόποινη πράξη, αλλά διότι η πράξη αυτή θεωρείται από μια άρχουσα κοινωνική ομάδα ως εγκληματική. Στην ουσία, «οι εγκληματογόνοι παράγοντες» (π.χ. διαλυμένη οικογένεια, χαμηλή κοινωνικοοικονομική θέση) δεν είναι παρά κριτήρια για την τυποποίηση και την επιλογή ορισμένων ατόμων ως εγκληματικών έναντι άλλων, που τελούν επίσης αξιόποινες πράξεις, αλλά δεν δίνουν εντύπωση εγκληματιών και δεν επισύρουν επομένως εναντίον τους ποινική δίωξη (ιδίως όσοι διαπράττουν οικονομικά εγκλήματα). Η τυποποίηση αυτή παρατηρείται, δε, όχι μόνο ανεπίσημα στους κόλπους της κοινωνίας, που αντιδρά σε κάθε τι «μη κανονικό», αλλά και επίσημα, κατά τα στάδια της θέσπισης και της εφαρμογής των ποινικών νόμων από τα αρμόδια προς τούτο όργανα (νομοθέτης, αστυνομία, εισαγγελικές - δικαστικές - σωφρονιστικές αρχές). Ο τρόπος άσκησης των καθηκόντων τους, μέσω των αποφάσεων που λαμβάνουν διαδοχικά, θεωρείται έτσι ότι αποτελεί το πιο σημαντικό αντικείμενο μελέτης για την εγκληματολογία, περισσότερο και από την ίδια την πράξη που διώκεται εκ μέρους τους ως έγκλημα.

2. Από την κεντρική αυτή κατεύθυνση απορρέουν άμεσα τα θεμέλια, οι τομείς του ενδιαφέροντος, η μεθοδολογία και οι σκοποί της νεωτεριστικής εγκληματολογίας σε αντιδιαστολή με την παραδοσιακή.

Και πρώτα τα θεμέλια: Ενώ στην παραδοσιακή εγκληματολογία λαμβάνεται ως δεδομένο ότι το έγκλημα είναι μια αισθητή προσβολή των βασικών αξιών της ομάδας και ότι οι ποινικές κυρώσεις αποτελούν τη φυσιολογική αντίδραση της ομάδας απέναντι στον προσβολέα των αξιών της και των κοινών της συμφερόντων (Durkheim), για τη νεωτεριστική εγκληματολογία οι κανόνες του ποινικού δικαίου αποτελούν απλώς την έκφραση υπεροχής μιας ορισμένης κοινωνικής ομάδας (π.χ. τάξης) ή ομάδων ατόμων επάνω σε άλλες, περιέχουν δηλ. ένα στοιχείο αυθαιρεσίας και αποβλέπουν πρωτίστως στη διασφάλιση των συμφερόντων αυτής της ομάδας

ή, κατ' επέκταση, στην προστασία και συντήρηση του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος από τους αμφισβητήτες του (επίδραση από συναφείς μαρξιστικές θεωρίες).

Ανάλογη αντιπαράθεση των δύο κατευθύνσεων παρατηρείται και στις υπόλοιπες πτυχές της προβληματικής:

Ως προς τους *τομείς του ενδιαφέροντος*, η *παραδοσιακή εγκληματολογία* έχει ως κύριο άξονα τη διαμόρφωση μιας τυπολογίας εγκληματιών (κατά τι διαφέρουν αυτοί από τους μη εγκληματίες;) και τη διάγνωση μιας αιτιολογίας του εγκλήματος (πότε και γιατί ο εγκληματίας παρουσιάζει έλλειψη «κοινωνικοποίησης» και παραβιάζει τους ποινικούς νόμους;).

Αντίστοιχα, η *μεθοδολογία* της εντοπίζεται σε μελέτη επίσημων εγκληματολογικών στατιστικών και σε συγκριτική εξέταση ομάδων εγκληματιών προς ομοιογενείς ομάδες μη εγκληματιών (π.χ. έρευνες των S. και E. Glueck), ώστε να επισημανθούν οι διαφορές μεταξύ τους και ν' αναλυθούν οι εγκληματογόνοι παράγοντες. Η εξέταση στηρίζεται έτσι σ' ένα μανιχαϊστικό διαχωρισμό ανάμεσα σε εγκληματίες και «νομιμόφρονες» πολίτες, ο δε εγκληματίας θεωρείται είτε ως άτομο παθολογικό, διαφορετικό από τα άλλα (Lombroso), είτε ως άτομο που βρίσκεται, λόγω της «εγκληματικής» του προσωπικότητας, στα όρια του παθολογικού (Pinatel). Η μανιχαϊστική αυτή αντίληψη υποκρύπτεται, κατά βάση, σε όλες τις παραδοσιακές εγκληματολογικές θεωρίες. Είτε γίνεται λόγος για βιολογικές εγκληματογόνες ιδιομορφίες, είτε για ψυχικές προδιαθέσεις στο έγκλημα, είτε τέλος για κοινωνικές συνθήκες πρόσφορες στην τέλεση (π.χ. Cloward /Ohlin, Sutherland, Reckless), οι παράγοντες που σχετίζονται με το πρόβλημα της αιτιολογίας του εγκλήματος και τη διερεύνησή της έχουν πάντοτε ως επίκεντρο τον εγκληματία και την ιδιομορφία των (έμφυτων ή επίκτητων) ιδιοτήτων του.

Τέλος, παράλληλοι είναι οι *σκοποί* της παραδοσιακής εγκληματολογίας: Παραδοχή κατ' αρχήν, του κύρους και της ορθότητας των διατάξεων του θετικού ποινικού δικαίου και επιδίωξη βελτίωσης -

αναμόρφωσης ή και απλώς εκφοβισμού των εν δυνάμει ή πραγματικών εγκληματιών μέσω μιας ποινικής καταστολής που ενισχύει τον νόμο και την τάξη.

3. *Αντίθετα*, στη νεωτεριστική εγκληματολογία οι *τομείς του ενδιαφέροντος* ανάγονται στις ίδιες τις δομές του συστήματος: Ερευνώνται δηλ. αφ' ενός οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια ποινικοποίησης / εγκληματοποίησης μιας συμπεριφοράς (ποιοι παράγοντες συντελούν στη λήψη των ποινικοποιητικών αποφάσεων; γιατί ορισμένες μορφές προβληματικής συμπεριφοράς αντιμετωπίζονται με κυρώσεις και άλλες όχι;) και αφ' ετέρου οι παράγοντες που καθορίζουν τον τρόπο και τα τυχόν διαφοροποιητικά κριτήρια εφαρμογής των ποινικών διατάξεων από τα αρμόδια όργανα (γιατί χαρακτηρίζονται ως «αποκλίνοντα» / «εγκληματικά» ορισμένα άτομα και όχι άλλα; ποιοι παράγοντες επιδρούν στην τυχόν «επιλεκτική» εφαρμογή του νόμου; πόσο πολύ προδικάζεται η περαιτέρω εγκληματική πορεία ενός ατόμου από τον κοινωνικό στιγματισμό του ως αφύσικου ή εγκληματικού; -θεωρία της ετικέτας· και γενικότερα: ποιες διεργασίες συντελούνται κατά την πορεία αυτή μεταξύ «στιγματιζόμενου» ατόμου και τρόπων κοινωνικού ελέγχου; -θεωρία της αλληλεπίδρασης). Επίσης διαφέρει και η *μεθοδολογία* στην έρευνα. Η χρησιμοποίηση των εγκληματολογικών στατιστικών κρίνεται απρόσφορη, διότι η εικόνα της πραγματικής εγκληματικότητας αλλοιώνεται από τον τρόπο «επιλεκτικής» άσκησης του κοινωνικού ελέγχου. Αλλά και η σύγκριση μεταξύ εγκληματιών και «νομιμοφρόνων» πολιτών αντιμετωπίζεται με περίσκεψη πρώτον λόγω της μη αντιπροσωπευτικότητας αυτών των εγκληματιών σε σχέση προς το σύνολο των αξιόποινων δραστών και δεύτερον λόγω της ρευστότητας των ορίων μεταξύ εγκληματικής και νομοταγούς ή απλώς αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Συνεπώς η έρευνα στη νεωτεριστική εγκληματολογία περιορίζεται στην ανάλυση των ιστορικά προσδιορισμένων δομών και κέντρων εξουσίας μιας κοινωνίας, στη διερεύνηση του ποσοστού εγκλημάτων «κοινής αποδοχής» μεταξύ των πολιτών (χωρίς όμως να λαμβάνεται συνήθως υπόψη από τους ερευνητές αυτούς το ενδεχόμενο ενός «κοινωνικού

συμβολαίου» επί των εγκλημάτων στο σύνολό τους ως *αντιστάθμισμα* για τη διατήρηση ποινικών διατάξεων που ευνοούν ιδιαίτερα τις επί μέρους κοινωνικές ομάδες — π.χ. διατάξεις περί ασφαλείας των εργοστασίων για την εργατική τάξη)⁴, στην εξέταση των μηχανισμών ποινικοποίησης / εγκληματοποίησης και «ανακατασκευής» του αρχικού εγκληματικού γεγονότος από τα αρμόδια διωκτικά όργανα (διερεύνηση της λανθάνουσας εγκληματικότητας και του τυχόν «επιλεκτικού» τρόπου εφαρμογής των ποινικών ρυθμίσεων), καθώς και στην παρακολούθηση της μετέπειτα εξέλιξης των ατόμων που διώκονται ποινικά. Προς την ίδια κατεύθυνση τείνουν και οι *σκοποί* της νεωτεριστικής εγκληματολογίας: Απαγκίστρωση της εγκληματολογίας από τη νομική έννοια του εγκλήματος και των διατάξεων του θετικού ποινικού δικαίου, θέσπιση ουσιαστικών - αντικειμενικών κριτηρίων για τις μορφές προβληματικής συμπεριφοράς που πρέπει να κηρύσσονται αξιόποινες και να διώκονται ως τέτοιες, εξανθρωπισμός και ριζική απεγκληματοποίηση του ποινικού δικαίου, έλεγχος των καταχρήσεων του ποινικού μηχανισμού.

4. Οι διαφορές μεταξύ παραδοσιακής και νεωτεριστικής εγκληματολογίας, όπως παρουσιάστηκαν σχηματοποιημένα πιο πάνω, εμφανίζονται εκ πρώτης όψεως αγεφύρωτες. Πιστεύω ωστόσο ότι πίσω από αυτή την απόλυτη σχηματοποίηση των δύο εγκληματολογικών κατευθύνσεων θα μπορούσαν ν' αναζητηθούν σ' αυτές και πολλά κοινά σημεία επαφής (αφού άλλωστε πρόκειται για δύο θεωρήσεις ενός και του αυτού αντικειμένου, δηλ. του εγκληματικού φαινομένου) και ότι θα ήταν έτσι νοητό και χρήσιμο να επιτευχθεί μια διαλεκτική εναρμόνιση των μεταξύ τους αντιθέσεων, μία συνισταμένη των θετικών τους στοιχείων προς την κατεύθυνση μιας «*συνθετικής*» εγκληματολογίας⁵. Είναι

⁴ Στο μεθοδολογικό αυτό απόηχο υποπίπτει π.χ. η έρευνα των *J. -C. Weinberger / P. Jakubowitz*, *Société et gravité des infractions*, στη *Revue de Science criminelle* 1976, 915-930.

⁵ Πρβλ. *D. Szabo / E. Fattah*, λήμμα *Criminologie* στην: *Encyclopedie medico-chirurgicale*, 1969 κατά παραπομπή του *C. Debuyt*, ανωτ. (σημ. 64) σελ. 852, σημ. 11· *P. C. Friday*, *Changing Theory and Research in Criminology*, στην *International Journal of Criminology and Penology* 1977, 159-170: 169.

πράγματι φανερό, και έχει επισημανθεί από πολλές πλευρές, ότι οι σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες της Δύσης ούτε έχουν τη συνοχή μιας αρχέγονης μονολιθικής κοινωνίας με καθολικά αποδεκτούς κανόνες (consensus), αλλ' ούτε και αποτελούν αλληλοσπαρασσόμενες κοινωνίες καταδυναστευόντων και καταδυναστευομένων, με ταξικά προσδιορισμένους ποινικούς κανόνες (dissensus). Οι σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες είναι μάλλον χωρισμένες σε πληθώρα μικρών αλληλοσυγκρουόμενων ομάδων (οικονομικών, θρησκευτικών, πολιτιστικών, πολιτικών) με ξεχωριστά συμφέροντα η κάθε μία, αλλά στις οποίες οι σχέσεις υπεροχής και υποταγής των ατόμων που ανήκουν σ' αυτές είναι εναλλασσόμενες και συνεχώς μεταβαλλόμενες (Dahrendorf)⁶. Κάποιος που ανήκει στη μια ομάδα μπορεί σήμερα ή αύριο να ανήκει παράλληλα (και) σε άλλη με αντίθετες επιδιώξεις. Κοινός παρονομαστής όλων αυτών των συγκρουόμενων τάσεων είναι ο ποινικός νόμος, που μέσα στο πλαίσιο μιας κοινωνικής ισορροπίας διασφαλίζει τα συμφέροντα όχι μόνον εκείνων που βρίσκονται στην εξουσία ή την ασκούν, αλλά και των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων. Ποινικές διατάξεις όπως αυτές για την εργατική νομοθεσία, τη ρύπανση του περιβάλλοντος ή γενικότερα για την οικονομική εγκληματικότητα - στο μέτρο που αυτές υπάρχουν⁷ - αποκαλύπτουν ακριβώς αυτήν την εξισορροπητική λειτουργία του ποινικού δικαίου, ως απόρροια κάποιου σιωπηρά θεσπισμένου κοινωνικού συμβολαίου, βασισμένου σ' ένα πυρήνα κοινά αποδεκτών κοινωνικοηθικών αξιών (π.χ. αυτών που διασφαλίζονται από ένα δημοκρατικό Σύνταγμα).

Μπορεί λοιπόν πράγματι στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες να μην υπάρχει μονολιθική συναίνεση για τις προστατευτέες κοινωνικές αξίες, υ-

⁶ K. Dahrendorf, *Classes et Conflicts de classes dans la société industrielle*, Paris-La Haye (Mouton) 1972 (α' γερμ. εκδ. 1957)· πρβλ. J. Léauté, *Criminologie et Pénologie*, Paris (Les Cours de Droit) 1975, 96 επ.

⁷ Για την κατάσταση της σχετικής νομοθεσίας στη χώρα μας πρβλ. την παλαιότερη εργασία μου «Οικονομικά εγκλήματα και οικονομικό ποινικό δίκαιο. Εισαγωγικές παρατηρήσεις», στο συλλογικό έργο που έχει εκδώσει ο Τομέας Ποινικών Επιστημών Νομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών με τίτλο «Επίλογή Ειδικών Ποινικών Νόμων. Σύντομες ερμηνευτικές παρατηρήσεις», Αθήνα - Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985, 52-74.

πάρχει όμως *πλουραλιστική συναίνεση* με την έννοια της *αμοιβαιότητας* στη διαδικασία αποδοχής αυτών των αξιών (Gouldner)⁸.

Αλλ' εάν με τις σκέψεις αυτές ανατρέπεται το παραπλανητικό δίλημμα συναίνεση vs. έλλειψη συναίνεσης, που αποτελεί αντίστοιχα και τον πυρήνα της (επιφανειακής) διαφοράς μεταξύ παραδοσιακής-νεωτερικιστικής εγκληματολογίας, τότε και οι υπόλοιπες διαφορές των δύο αυτών εγκληματολογικών κατευθύνσεων δεν είναι πλέον αγεφύρωτες: Οι ποινικοί ορισμοί δεν εξυπηρετούν απαραίτητα τα συμφέροντα μιας άρχουσας τάξης, ούτε εφαρμόζονται από τα αρμόδια όργανα κάτω από ανάλογο «επιλεκτικό» κρίσμα, ώστε συνειδητά να ευνοούνται κατηγορίες εγκλημάτων και εγκληματιών έναντι άλλων. Υπάρχει ίσως μια διαφορίζουσα εφαρμογή του νόμου σύμφωνα με κάποια «εσωτερική ιδεολογία» των οργάνων που τον εφαρμόζουν, κριτήριο όμως αυτών των διαφοροποιήσεων, όπως απέδειξαν εμπειρικές έρευνες, είναι όχι η *in abstracto* θέση του δράστη σε μian ορισμένη (ανώτερη) κοινωνικοοικονομική κατηγορία ή τάξη, αλλ' η *in concreto* συμβολή (ή μη) του δράστη στην ενίσχυση των σταθεροποιητικών-εξισορροπητικών παραγόντων της κοινωνικής ζωής (π.χ. κοινωνική προσαρμοστικότητα, τακτική εργασία και εισόδημα, ηθική ακεραιότητα, οικογενειακή ευρυθμία)⁹.

Επίσης οι *τομείς ενδιαφέροντος* των δύο εγκληματολογικών κατευθύνσεων δεν φαίνονται να έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους: Η διερεύνηση των κριτηρίων για την ποινικοποίηση / εγκληματοποίηση μιας συμπεριφοράς

⁸ Βλ. ιδίως *A.W. Gouldner*, *The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement*, στην *American Sociological Review*, 25 (1960) 161-178. Πρβλ. επίσης *J. Siegrist*, *Das Consensus-Modell. Studien zur Interaktionstheorie und zur kognitiven Sozialisation*, Stuttgart (F. Enke) 1970, 55 και τις εκεί βιβλιογρ. παραπομπές· *D. Binns*, *Beyond the Sociology of Conflict*, London (Mac Millan) 1977, 194 επ.· *Γ. Μιχαηλίδου — Νουάρου*, *Ζωντανό Δίκαιο και Φυσικό Δίκαιο*, Αθήνα (Αφοί Σάκκουλα) 1982, 345 επ., 361.

⁹ *K. -P. Pollüick*, *Klassenjustiz? Diss. Polit. Wissenschaft, Freie Universität Berlin, Bamberg, 1977, 282 επ., 442 επ.*· *D. Peters*, *Die Genese richterlicher Urteilsbildung und Schichtverteilung der Kriminalität*, στην *Kriminologisches Journal* 1970, 210-232: 226 επ. Πρβλ. τις σχετ. αναπτύξεις για τις εμπειρικές αυτές έρευνες στην εργασία μου «Τα οικονομικά εγκλήματα», Αθήνα (Α.Ν. Σάκκουλας) 1982, (σειρά «Ποινικά», αρ. 13), σελ. 86 επ. και νεότερη έκδοση 1998, σελ. 99 επ.

και για την περαιτέρω εφαρμογή των ποινικών διατάξεων από τα αρμόδια κρατικά όργανα δεν αποκλείει καθόλου τη δυνατότητα μιας παράλληλης διερεύνησης των λόγων για τους οποίους ορισμένα άτομα υπόκεινται περισσότερο από άλλα στην επίδραση δυσμενών (εγκληματογόνων) παραγόντων, καθώς και διερεύνησης των τυπολογιών στις οποίες μπορούν να υπαχθούν τα άτομα αυτά. Περισσότερες δυσχέρειες εμφανίζονται ιδίως στον χώρο της *μεθοδολογίας*. Η χρήση των εγκληματολογικών στατιστικών και της συγκριτικής εξέτασης εγκληματιών προς μη εγκληματίες, επάνω στις οποίες στηρίζεται η μέθοδος της παραδοσιακής εγκληματολογίας, έχουν πλέον υπερκερασθεί από τις νεώτερες αντιλήψεις για την έλλειψη «διαφορετικότητας» των νοητικών αυτών κατηγοριών (ανωτ. §3). Και εδώ, όμως, οι δυνατότητες μιας ανανέωσης της παραδοσιακής μεθόδου και εναρμόνισής της προς τη μεθοδολογία της νεωτεριστικής εγκληματολογίας δεν πρέπει, νομίζω, ν' αποκλεισθούν. Από τη μια πλευρά, η χρήση των εγκληματολογικών στατιστικών μπορεί να βοηθήσει και σήμερα στη συναγωγή σημαντικών πορισμάτων, εφ' όσον οι στατιστικές αυτές καλύψουν όλα τα στάδια του ποινικού μηχανισμού (αστυνομία, εισαγγελία, δικαστήρια) και εφ' όσον συσχετισθούν με περαιτέρω στοιχεία ως προς την πραγματική έκταση των διερευνωμένων εγκλημάτων και του αντίστοιχου γι' αυτά «σκοτεινού αριθμού» (π.χ. συνεντεύξεις με παθόντες, δράστες που η πράξη τους δεν αποκαλύφθηκε, κ.λπ.). Από την άλλη, πάλι, πλευρά, εφικτή εμφανίζεται και η διερεύνηση των ψυχολογικών κ.ά. ιδιομορφιών που παρουσιάζουν ορισμένες κατηγορίες εγκληματιών, αρκεί οι κατηγορίες αυτές να μελετηθούν καθ' εαυτές, χωρίς δηλ. σύγκριση με ομάδες «μη εγκληματιών», και εφ' όσον κατά τη μελέτη αυτή ληφθούν υπόψη και οι κοινωνικοί παράγοντες (π.χ. διαδικασία στιγματισμού) που ενδεχόμενα εξώθησαν τα άτομα αυτά στο έγκλημα, καθώς και η μετέπειτα εξέλιξή τους σε συνδυασμό με την κοινωνική αντίδραση που τους επιφυλάχθηκε.

Τέλος και οι σκοποί των δύο εγκληματολογικών κατευθύνσεων δεν φαίνονται ασυμβίβαστοι μεταξύ τους: Η νομική έννοια του εγκλήματος είναι εξ

ίσου απαραίτητη μέσα σ' ένα σύγχρονο κράτος δικαίου, ως μέσο κατοχύρωσης της αρχής της νομιμότητας (*nullum crimen nulla poena sine lege*)¹⁰, όπως και η οντολογική έννοια του εγκλήματος, ως μέσο αποτροπής αυθαιρεσιών στη θέσπιση και εφαρμογή των ποινικών διατάξεων¹¹. Επομένως οι διατάξεις του θετικού δικαίου αποτελούν μεν την αφετηρία μελέτης της ποινικής καταστολής σε μίαν ιστορική κοινωνία, αλλ' υπόκεινται και αυτές σε κριτική *de lege ferenda* ως προς την αναγκαιότητα, τη σκοπιμότητα και τη λειτουργικότητα που εξυπηρετούν, κατά τις αρχές της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, καθώς και ως προς τον δικαιοκρατικό τρόπο εφαρμογής τους από τα αρμόδια όργανα (έλεγχος των καταχρήσεων του ποινικού μηχανισμού και θέσπιση εγγυήσεων για την προστασία της προσωπικότητας του εγκληματία).

5. Οι σκέψεις που ανέπτυξα πιο πάνω δείχνουν, νομίζω, με ανάγλυφο τρόπο ότι οι διαφορές που χωρίζουν την παραδοσιακή από τη νεωτεριστική εγκληματολογία δεν είναι αγεφύρωτες και ότι μπορούν ν' αρθούν με διαλεκτικό τρόπο, εφόσον τεθεί ως βάση αυτής της συνθετικής κατεύθυνσης η έννοια της πλουραλιστικής συναίνεσης. Ίσως μάλιστα μέσα στο πλαίσιο μιας τέτοιας «συνθετικής εγκληματολογίας» θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί η ανανέωση της εγκληματολογικής επιστήμης και η ουσιαστικότερη, έτσι, συμβολή της στην ανάπτυξη ενός ορθολογικού και ανθρωπιστικού ποινικού δικαίου.

¹⁰Ως προς τη σημασία της αρχής της νομιμότητας για την προστασία των ατομικών ελευθεριών και την αποφυγή ενδεχόμενων κρατικών αυθαιρεσιών στον χώρο της ποινικής καταστολής βλ. π.χ. *Γ. Α. Μαγκάκη*, Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους, Αθήνα (Παπαζήσης) 1981², 40, 81 επ.· *Ν. Κ. Ανδρουλάκη*, Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος Α': Τα θεμέλια, Αθήναι - Κομοτηνή (Α.Ν. Σάκκουλας) 1982², 99 επ. και νεότερη έκδοση, Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, 2000, σελ. 93 επ.· *Ι. Ε. Μανωλεδάκη*, Το άρθρο 7 §1 του Συντάγματος και οι ποινικοί νόμοι, *ΠοινΧρον ΛΓ'* (1983) 865-877: 866 / 867.

¹¹ Έτσι *Ι. Μ. Δασκαλόπουλος*, Στοιχεία Εγκληματολογίας, τ. Ια', Αθήναι (Αφοί Τζάκα) 1972, 2 επ., 191 επ., 211.